

BIGUM: TO SLÆGTER OG ET BRYLLUP

Landmandsfamilien på Bakkegården og murerfamilien i Bigum By.

Bryllup i Bigum

I Bigum Sogns Kirkebog står der for 28. oktober 1934 følgende optegnelse:

Viede: "Husassistent Jenny Sørine Kristine Christensen, datter af gårdejer Kresten Larsen Christensen, Bigum, og avlsmedarbejder Søren Halskov, søn af murer Bertel Halskov, Bigum. Forlovere: De to fædre."

Brudeparret er mine forældre. Jeg er nr. 10 ud af de 11 børn, Jenny og Søren sætter i verden, og jeg har en stærk følelse af at høre til i Bigum, selv om jeg siden mit 20. år aldrig har boet i Jylland. Det tilskriver jeg bevidstheden om, at min slægt har haft hjemme der i århundreder. Det gælder dog kun min fars slægt. Søren Halskovs slægt har boet og arbejdet i egnen omkring Tjele Langsø, så langt tilbage man kan komme i kirkebøger og mundtlige overleveringer. Jenny Sørine Kristine Christensens slægt slog sig derimod først ned på en gård i Bigum i 1917, da min mor var 6 år gammel.

Min fars og mors to slægter repræsenterer et fælles landsbyliv, men to forskellige kulturer og folkelige bevægelser. Min mors forældre var missionske venstrebonder, mens min fars familie var socialdemokratiske arbejdere og håndværkere. Jenny og Sørenes barndom og ungdom har formet sig meget forskelligt.

Men på trods af omgivelsernes skepsis og en til tider ondsindet

og sårende sladder fører mødet mellem landmandsdatteren og arbejdersønnen til bryllup og et langt og lykkeligt ægteskab. 1½ års omfattende korrespondance på ca. 200 breve mellem de to, suppleret med ca. 100 breve fra familie og venner, vidner om den viljestyrke og faste tro på hinanden, det har krævet af dem begge at nå dertil. Brevene er samtidig en fortælling om levevilkår på landet og forhold for tjenestepiger og karle i 1930'erne.

De to slægter

1.Jennys Slægt 1884- 1986: *Fire generationer: Jennys oldemor Karen Nielsen (1841-1922), Jennys bedstemor Karen Marie Frederiksen (1859-1936), Jennys mor Ane Kristine Kristensen,(1884-1951) Jenny Sørine Kristine Kristensen (1911-1986)*

Jennys Bedsteforældre, Mor og Morbror

Jennys mor Ane Kristine Nielsen fødes i Kvols ved Hjarbæk Fjord i 1884 og dør i Bigum 1951.

'Som **24-årig ugift husassistent føder Karen Marie Andersen en datter i juni 1884**. Den 20-årige ungkarl **Johan Nielsen** udlægges som barnefader. Johan Nielsen kommer oprindeligt fra Nykøbing Mors landsogn, hvor hans far er fisker. Han er yngste barn i en børneflokk på 9. Karen Maries datter døbes **Ane Kristine Nielsen**, idet **Johan Nielsen** ifølge kirkebogen ønsker, at barnet får hans navn. Han er da også selv med ved dåben. I

Folketællingen kan man se, at Johan Nielsen og Karen Marie allerede har

kendt hinanden i mindst fire år på tidspunktet for Ane Kristines fødsel, for den 15-årige Johan Nielsen og 19-årige Karen Marie er i tjeneste samme sted i 1880.

Karen Marie og Johan har haft til hensigt at blive gift senere, når Johan har tjent nok til at få sin egen jordlod og blive i stand til at forsørge en familie. Datidens trange økonomiske forhold for husmænd og landarbejdere betød, at gennemsnitsalderen for at indgå ægteskab var ganske høj: 31 år for karle og 28 år for tjenestepiger. Det havde så den konsekvens, at der midt i 1800-tallet på landet fødtes relativt mange børn uden for ægteskab, deriblandt Karen Marie Andersens og Johan Niensens datter Ane Kirstine Nielsen. Karen Marie Andersen og Johan Nielsen er af omstændighederne tvunget til at fortsætte som tyender hver for sig, hvor på egnen de nu kan blive fæstet. Ane Kristine sættes i god pleje hos Kjersten Nielsen og Jens Kristensen på Gammelgaard i Ørum, mens Karen Marie fortsætter som husassistent og malkepige i Ørum.

Jennys morbror, Thorvald Frederiksen, fødes i Ørum 1890, uddannes i Randers, hvor han stifter familie.

Hvordan og hvor tæt den fortsatte forbindelse er mellem Karen Marie og Johan Nielsen, kan vi kun gisne om. De bliver aldrig gift, men opretholdt kontakten de næste mange år, og seks år senere, i 1890, føder Karen Marie en søn, der døbes **Thorvald Frederiksen**. (Karen Marie har nu fået faderens efternavn Frederiksen). Den udlagte barnefader er igen Johan Nielsen, men sønnen får ikke hans navn. Thorvald sættes i pleje hos en arbejderfamilie i Randers, hvor han senere bliver uddannet som maler og med tiden slår sig ned med kone og børn. Ane Kristine har nu en broder, og vi ved, at hun og Thorvald har tæt kontakt senere i livet. Deres børn har ofte været på ferie hos hinanden, og udflugter til Randers med kaffe hos mors "moster" Margrethe (Thorvalds kone) var også en del af min tidligste barndom.

På tidspunktet for Thorvalds undfangelse, den såkaldte "timånedersdag", er Karen Marie ifølge kirkebogen malkepige i Ørum. Stedet, hvor undfangelsen af et uægte barn har fundet sted, ansås for mere afgørende end selve fødestedet, hvorfor det skal angives i kirkebogen. Johan Nielsen må så også have været i Ørum på det tidspunkt, men under hvilke omstændigheder ved vi ikke. Selve fødslen og dåben foregår hos Karen Maries

farbroder Niels Frederiksen i Ørslevkloster. Forbindelsen mellem Johan Nielsen og Karen Marie ser ud til at slutte her, og Johan Nielsen er ikke med som fadder ved Thorvalds dåb.

Johan Nielsen rejser, som så mange andre landarbejdere i den periode, til København, hvor der var bedre muligheder for at tjene en tilstrækkelig løn til at forsørge en familie. Hvorfor Karen Marie ikke flytter med til København, ved vi ikke, måske har hun ikke ønsket at flytte så langt væk fra sine 2 børn, som hun opretholder en god kontakt til, eller hun har været fast forankret i landbolivet og ikke været tiltrukket af storbyen. Under alle omstændigheder får den lange afstand mellem dem den konsekvens, at Karen Maries og Johans 10-år lange forhold med 2 fælles børn smuldrer.

Ane Kristines far Johan bliver i København gift med en svensk pige, der bringer et "uægte" barn med i ægteskabet. Johan ernærer sig som kusk, og parret bor i Sundby på Amager, et af datidens arbejderkvarterer. I 1909 dør han efter at have pådraget sig et kraniebrud ved en nedstyrtningsulykke, men inden da har han og hans svenske hustru fået to børn sammen. Ane Kristine og Thorvald har således 2 halvbrødre, hvilket de næppe har været vidende om.

Karen Marie fortsætter flere år endnu som ugift tjenestepige og husholderske, før hun som 48-årig bliver gift med en murer Jensen i Dommerby ved Skive. Efter tre års ægteskab bliver hun enke. Hvorfor hun ikke bliver gift før, kan man kun gisne om, blot konstatere, at hun først gifter sig, efter at faderen til hendes to børn, Johan Nielsen, har stiftet ny familie i København. Selv ender hun ifølge kirkebogen som "*enkefru Jensen, aldersrentenyder*", en kvinde, som hersker over egen husholdning med respekteret status i byen, og hun har endda en pige i pleje. Hun er i regelmæssig kontakt med sine to børn og deres familier. I 1936 dør hun og begravnes i Dommerby. Men hun når at opleve at få sit første oldebarn, Jenny og Søren's førstefødte, min storesøster Marie Kristine, der fødes i Bigum i juni 1935. Karen Marie er dog for træt til at rejse fra Dommerby til Bigum til barnedåb, men sender et brev til Søren og Jenny med "*en skilling til den lille pige*".

Jennys forældre, Jennys halvbror og Jenny

Jenny Sørine Kristine Christensen fødes i Hejring 1911, dør og begravnes i Bigum i 1986.

I november 1910 bliver Ane Kristine gift med den et år yngre Kristen Larsen Christensen, kaldet Kræn Lassen, fra Hejring. Hun har et barn, født uden for ægteskab. Brylluppet foregår i Ørum hos plejefamilien

Jennys halvbror, Anders Frederiksen Nielsen, fødes i Ørum 1902 og dør i Bigum 1920. Karen Maries datter, Ane Kristine Nielsen, bliver hos plejefamilien på Gammelgaard, i hvert fald til efter konfirmationen, og hun opretholder resten af livet en nær og varm kontakt med plejemor Kirsten (Kjersten) Nielsen. Hun er tydeligvis en kvik og klog pige, der som den eneste fra sit hold får standpunktskarakteren ug? Hun er hos plejefamilien ved sin konfirmation, fremgår det af kirkebogen, og ifølge folketællingerne i 1901 og 1906 opholder hun sig fortsat der, omtalt som henholdsvis plejebarn og tjenestetyende. **Som 18-årig og ugift føder hun i 1902 en søn**, der døbes **Anders Frederiksen Nielsen**. Hun er alene hjemme på gården, da hun føder sin søn. Sønnen kommer i pleje, hvor han er født, hos Ane Kristines plejefamilie, hvor mor og barn i hvert fald i de første år er sammen. Anders Frederiksen kommer ud at tjene på en nabogård efter konfirmationen, måske samme sted som Ane Kristine. Givet er det, at det er den husbond i Ørum, hvor Anders Frederiksen Nielsen

tjener i 1911, der er forlover ved Ane Kristines og Krestens bryllup i 1910. Af Folketællingen 1901 kan vi se, at der på Gammelgaard er et tyende ved navn Jens Jensen, 21 år gammel, som må være barnefader. Det fremgår af kirkebøgerne, at det er navnet på den udlagte barnefader. Men vi kan i optegnelserne ikke finde tegn på en fortsat forbindelse mellem ham og Ane Kristine. Det fortælles i familien, at Ane Kristine og den unge barnefader var glade for hinanden, men at han ikke var god nok for Ane Kristines (pleje)familie. Det mest sandsynlige er, at det slet ikke var nogen økonomisk mulighed for de to at stifte familie på det tidspunkt. Ifølge overleveringerne skal det have gjort Ane Kristines kæreste/ faderen til hendes barn så mismodig, at han udvandrede til USA.

Efter vielsen i Ørum slår Kresten og Ane Kristine sig ned på et større husmandssted i Hejring, tæt ved Krestens forældre, mens Ane Kristines søn bliver hos plejemor på Gammelgaard, indtil han efter konfirmationen kommer i tjeneste på en nabogård. Krestens slægt er småkårsfolk, der som boelsmænd og husmænd har dyrket landbrug i Hejring gennem generationer. Ane Kristine er ved brylluppet gravid med Krestens barn, men ifølge eget udsagn havde Kresten nu ikke umiddelbart været til sinds at gifte sig med hende af den grund. Han var egentlig mere interesseret i en anden pige, som han ikke var god nok til. Hans mor beordrede ham så til at gifte sig med den kvinde, han havde "ligget med". Senere erkendte han, at det alligevel var den bedste, han fik. På sine gamle dage, da han i nogle måneder før sin død boede hos datteren Jenny i husmandsstedet på Lergravsvej, følte han ofte trang til at minde sine børnebørn om at skønne på alt det, deres mor udrettede i familien. Selv havde han ikke til fulde skønnet på sin kone, mens hun levede.

Ane Kristine fik ikke sin førstefødte Anders Frederiksen Nielsen med sig til hjemmet i Hejring. Hvornår hun får ham hjem, kan ikke siges præcist, men i Folketællingerne fra 1911 og 1916 opholder han sig stadig i Ørum. Først som plejebarn på Gammelgaard, senere som tjenestetydende på en nabogård. Ane Kristine besøger sin søn i begyndelsen af 1911, idet hun ifølge folketællingen fra februar dette år befinder sig på Gammelgaard i Ørum hos plejemor Kjersten. Ane Kristine bliver i folketællingen registreret som slægtning til familien på Gammelgaard. Dette er fire måneder efter brylluppet med Kresten. Anders Frederiksen Nielsen er ikke blevet optaget som en del af Kresten Larsens Kristensens nystiftede familie i Hejring. Årsagen hertil kan der kun gisnes om. Men givet er det, at han ikke er at finde hverken i tekst eller i portrætterne af børneflokket der. Ane Kristine har dog tydeligvis opretholdt kontakt med sin søn, og på et tidspunkt mellem 1917 og 1920 kommer han hjem til Bakkegården i Bigum, som Kresten har købt i 1917. Anders var på det tidspunkt så svækket af tuberkulose – en sygdom der udvikler sig ret langsomt - at han ikke har kunnet være i tjeneste, så Ane Kirstine har hentet ham hjem i den sidste tid. Han forventedes så at gøre tjeneste på Bakkegården, hvad han dog har været for syg til at gøre i nævneværdigt omfang. Det fortælles i familien, at Kresten var noget hård ved Anders og hundsede med ham, men at Ane Kristines svigermor Karen Hoppe, der bestemt ikke var kendt for blødsødenhed, irettesatte sin søn, for drengen var jo for syg til det hårde arbejde. I 1920 dør Anders Frederiksen Nielsen på Hobro tuberkulosehospital, og begravnes på Bigum Kirkegaard. På den lille sten står der blot Anders Frederiksen. Slægtskabet med Ane Kristine Nielsen kan ikke ses. Det er derfor nærliggende at antage, at det ikke har været ønsket i familien, at han skulle kendes som Ane Kristines "uægte" søn. Men der har givet vis været talt om det i byen, og de yngre søskende er blevet bekendt med slægtskabet. På trods af min jævnlige gang på Bigum Kirkegaard sammen med mine forældre har jeg dog aldrig vidst, at den Anders Fredriksen, som er mindet med en mindre sten på familiegravstedet, var min mors ældre halvbror, så det har ikke været noget, der blev talt helt åbent om.

Det er formentlig en større skam i 1910 at have et barn født uden for ægteskab, end det havde været tidligere i 1800-tallet, da Ane Kristines mor, bedstemor og oldemor alle fik deres første børn, mens de endnu var ugifte. Og derfor kan det have været ganske svært for Ane Kristine at være helt åben om sin uægte søn. Dertil kommer, at hendes mand Kresten er missionsk, og et uægte barn var ikke god reklame for Indre Mission, der var en betydelig – og i mange henseender konservativ – magtfaktor, der i begyndelsen af 1900-tallet var meget aktiv i at rekruttere nye medlemmer. Især i landbefolkningen voksede den stærkt. Kresten selv blev, efter eget udsagn, vakt for at slippe ud af syndens tag og sin ungdoms umoralske levned. Af brevene fra ham til datteren Jenny fremgår det, at troen og håbet om frelse på den yderste dag fylder i hans liv. Han tror på, at hvis man bliver ”omvendt” og tager Guds ord til sig, vil Frelseren lette de tunge byrder fra skuldrene og en salig fred fylde sindet. Men selv om Kresten livet igennem forbliver inderligt troende, dagligt lytter til morgenandagten og læser dagens skriftsted, må han til stadighed kæmpe for at opnå den sjælefred. Han slås med hyppige anfald af ”dårlige nerver” fremgår det af både hans egne og hustruen Ane Kristines breve til datteren Jenny. Måske er det netop derfor, at han aldrig kommer til at fremstå så fordømmende, som nogle missionsfolk gjorde.

Ane Kristine selv er vokset op i et mere frisindet miljø, hvor folkeviser, Jeppe Aakjærs og Sten Stensen Blichers sange prægede dagliglivet. Den kloge og tænksomme kvinde, der livet igennem har overskud og omsorg for alle, der krydser hendes vej, bliver dog efter flere års ægteskab og deltagelse i de missionske sammenkomster, de såkaldte Samtalemøder, selv omvendt til Indre Mission, fremgår det af datteren Jennys breve til Søren. Hendes egne breve til Jenny vidner da også om en fast tro på frelsen og behovet for at være beredt, når dagen kommer. Men i sin optræden og i sin opdragelse af børnene forbliver hun den jordbundne landbokone, der er åben over for alt, hvad der er menneskeligt. Hun har en usædvanlig skarp iagttagelsesevne med et godt øje for, hvad der foregår både over og under overfladen mellem folk, og hendes breve er fyldt med rammende og usentimentale beskrivelser af livet, som det levedes på landet i 1930'erne.

Ane Kristine føder sit og Krestens første barn Jenny den 4. juni 1911

I alt får Ane Kristine 11 børn. Men hun må, som så mange andre lægge flere af dem i graven i løbet af sit liv. Inden for 9 måneder mellem december 1919 og september 1920 dør tre af hendes børn: Anders Frederiksen af tuberkulose, måske i kombination med den spanske syge, som er det, der kostede de to små piger Johanne og Margrethe på henholdsvis 3 måneder og 1 år og 9 måneder livet. Hendes yngste søn Kristian drukner i Klejtrup sø som 18-årig i 1944. Jenny kommer til at gå i skole hver anden dag i landsbyskolen i Bigum, hvor det vigtigste redskab for eleverne var salmebogen, den lille katekismus og tavle og kridt til regning og stavning. Jenny var dygtig i skolen. Hun kunne sin bibelhistorie og sine salmevers. Men skoletiden var hård for Jenny. De store gårdmandsdøtre drillede hende i alle frikvartererne. Hun var jo en fremmed, hendes far var missionsk og pengene i hjemmet var små, for Bakkegården var på det tidspunkt ikke stort mere end et husmandssted. Forhold der så rigeligt kunne give anledning til det, vi i dag vil kalde mobning. Datteren fra en af de største gårde havde ikke styr på hverken regning eller stavning. Så hun lokkede Jenny til at klare det for sig.

”Så skal jeg nok holde med dig i frikvarteret” var omkvædet hver gang, men når frikvarteret kom, og regnestykkerne var klaret, fortsatte drillerierne ufortrødent.

Som fjortenårig var Jenny udsat for en oplevelse, der kom til at præge hende for livet, og som hun ofte fortalte om. Hun blev voldtaget af Jens, en karl på gården. I modsætning til mange, der på den tid ville være tilbøjelige til at dysse sagen ned, fordi en voldtægt ville kaste skam over familien, valgte Jennys forældre at konfrontere karlen og retsforfølge ham for voldtægt. Kendelsen var da også, at Jenny var et helt uskyldigt offer, men på trods af det, måtte hun leve med ondsindet sladder om sig selv i flere år derefter. De nedsættende bemærkninger om hendes krop, som voldtægtsmanden omtalte hende med efterfølgende, bar hun på livet igennem.

Efter konfirmationsalderen arbejder Jenny og hendes søstre på skift hjemme på Bakkegård og som tjenestepiger på nabogårde eller længere væk hos ”troende folk”. De ældste får desuden 3 måneders ophold på højskole i Tommerup på Fyn, en højskole som i 1906 er blevet etableret af Indre Mission i bygninger fra et tidligere dreng hjem for ”vilde drenge”. Jenny trives på højskolen med veninder, der lige som hun selv kommer fra missionske hjem. Hun suger til sig af den boglige lærdom og de praktiske færdigheder, der også undervises i, og hun elsker at synge med

højskolekammeraterne. Forstanderparret Sandbæk får stor betydning for hende, men de er ”rigtig nok udpræget ikke missionske”, som Jennys mor Ane Kristine udtrykker det. Efter højskoleopholdet i 1931 vender Jenny tilbage til Bakkegården i Bigum, hvor der altid er ansat flere karle og som regel også andre tjenestepiger ud over Jenny og søstrene.

Ane Kristines og Krestens sølvbryllup i november 1935. Børnene Anders, Anna, Karen, Marie, Ingmar, Jenny – sølvbrudeparret, Kristian, Margrethe

Ane Kirstine dør i 1951 og Kresten i 1966, begge begravet ved siden af Krestens forældre og de 4 børn på Bigum kirkegård. Kresten var gennem hele livet meget arbejdsom og sparsommelig, en dygtig landmand, der kan gå på aftægt som en respekteret gårdejer i Bigum. Hans yngste søn

Ingmar og dennes hustru Tove overtager gården på de lempelige vilkår, der dengang var normen, når sønnen skulle overtage bedriften. Krestens øvrige børn og familier skal kunne komme på ferie, som i Ane Kristines tid, og også få leveret naturalier, som for eksempel en slagtegris, aftales det. Der bygges et nyt og moderne stuehus til erstatning for det stråttækte, hvor Kresten får en mindre aftægtsstue. Han fortætter med at arbejde i marken, og

han cykler rundt på egnen, hvor han hjælper med at bekæmpe muldvarpe. Når han kommer og lægger gift for muldvarpe, bliver han naturligvis budt ind til kaffe og en bid brød. Et sted er lagkagen, han får tilbudt, blevet lidt muggen, og Kresten vil betænksomt advare konen *“Det synes jeg nu ikke, du skal give til fremmede”*. Det viser sig svært for svigerdatteren Tove at blive husmor på Bakkegården. Hun kan slet ikke leve op til Ane Kristines gæstfrihed og myndige styring af husholdning og folkehold. Kresten bliver aldrig rigtig glad for sin aftægtstid, og han er skuffet over, at familien ikke kan komme og blive beværtet på gården på samme måde som i Ane Kristines tid, som det er aftalt. Derfor køber han et lille hus nede i Bigum by, som hans børn skal kunne bruge som feriebolig. Det bliver kendt som *“Bejstefaars Hus”*. En overgang flytter han selv ned i huset. Han regner med, han kan leve af havregryn, og når tøjlet skal repareres, bruger han Danalim. Men det ender med, han flytter ind hos sin ældste datter Jenny på Lergravsvej 33, hvor han dør et halvt år senere i januar 1966 af en hjerneblødning, en måned efter sin 80-års fødselsdag. Men han når at komme en tur til Oregon, USA, hvor han besøger sin næstældste datter og familie, og noget af det sidste jeg kan huske han sagde til mig var, at det skulle jeg også prøve. Jeg nåede aldrig at fortælle ham, at det var jeg allerede i gang med at forsøge, for han døde et halvt år, før jeg blev exchange student i New York.

“Bejstefaars Hus” tæt ved Tjele Langsø bliver fortsat benyttet som fælles feriebolig for en stor del af efterkommerne.

2. Sørenslægt 1867- 1993.

En af de unge mænd, der kommer til at tjene på Bakkegården hos Kresten og Ane Kristine, er Søren Halskov. Hans slægt og opvækst adskiller sig fundamentalt fra Jennys.

Sørenslægt, der består af småkårsfolk, musikanter, træskomænd samt fæstere, håndværkere og daglejere under Tjele gods, har så vidt vides, boet og arbejdet på egnen ved Tjele Langsø altid.

Sørenslægt

Bertel Halskov, Sørenslægts far, fødes i Bigum i 1867 og dør i Sjørring i 1955, men begravet på Bigum kirkegård.

Bertel er nr. 3 i Anders Pedersen Halskovs og Nikoline Jensdatters børneflokk på 7, hvoraf de to dør som små. Begge forældre er født i Bigum. Anders Pedersen Halskov er husfæster og træskomand i Bigum Huse. Bertel bliver i 1897 i Klejtrup Kirke viet til Ane Marie Nielsen fra gården Kjærsmind i Fastrup. De slår sig ned i Bigum by, hvor de får 9 børn. Han er murer, men som meget ferm håndværker, *“haandsløv”*, påtager han sig lidt af hvert for at brødføde den store børneflokk.

Derudover er han i 40 år graver og kirkebetjent ved Bigum kirke. *“Bertel halvanden ben”* blev han også kaldt, fordi han led af den arvelige hoftesygdom,

som ses igennem flere slægtsled i Halskovfamilien - en sygdom, der ubehandlet giver en haltende gang. På trods af, at han altid havde arbejde nok, var pengene meget små i hjemmet hos Ane Marie og Bertel. Ofte måtte han finde sig i at skulle vente længe på at få betaling for det udførte arbejde hos de langt mere velstillede gårdmænd, som også ydmygede ham ved at lade ham gå rundt og opkræve sygekassepenge,

men som ikke ville betro ham til selv at aflevere dem til kassen. Det ansvar måtte der gårdmænd til. Den bitterhed, som denne behandling naturligt måtte fremkalde i Bertel, skjulte han udadtil, men i hjemmet fik den udtryk. Når Bertel kom hjem uden de penge, der var så hårdt brug for, var stemningen i hjemmet anstrengt. Det var oplevelser, som blandt børnene skabte den politiske modstand og opposition til venstreborgerne, der gennemsyrede min far og hans brødre – og som også smittede af på os børn. I 1924 er Bertel med til at starte Bigum Husflidsskole op sammen med Kresten Larsen Christensen, Jennys far. Skolen lå lige over for Bertel Halskovs hus i Bigum by.

Bertel bliver enkemand som 69-årig i 1937, hvor Ane Marie dør 62 år gammel. Den yngste søn Sofus, der lige som sin far ernærer sig som murer, overtager barndomshjemmet. I 1944 bliver Sofus gift med Ella, og Bertel skal bo hos dem i hjemmet. Det kommer dog aldrig til at gå godt mellem Ella og Bertel, der flytter til Sjørring og tilbringer de sidste år af sit liv hos datteren Magda og dennes mand Niels Søndergaard samt deres to børn Verner og Irene. Han dør i Sjørring i 1955, men begravnes på kirkegården i Bigum.

Vores bedstefar Bertel husker mine søskende og jeg som en stille, beskeden og mild mand, som havde overskud til at beskæftige sig med sine små børnebørn. Vi holdt meget af at besøge Bedstefar hos faster Magda og at få besøg af ham hjemme hos far og mor. En erindring, der står stærkt, er at se onkel Niels komme cyklende ad Lergravsvej mod vores hus og far, der går ham i møde. Far er klar over, at Valdemar kommer med bud om Bertels død. Den sorg, der præger vores fars ansigt, gør stærkt indtryk på os.

Søren

Søren Halskov fødes i 1906 i Bigum, dør på Odense Sygehus i 1993, begravnes på kirkegården i Bigum.

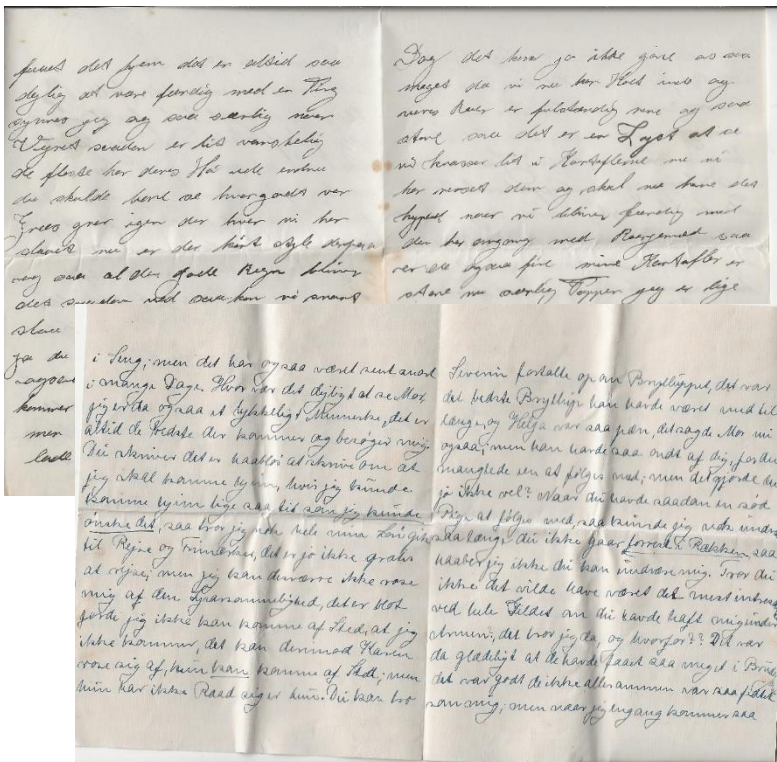
Søren er nr. 5 i Bertels og Ane Maries børneflokk. Han kommer som Jenny til at gå i skole hver anden dag i den stråttækte i Bigum by. Men skolegangen må ofte komme i anden række i forhold til arbejdet. For Søren kommer som 8-årig ud at tjene hos Severin Lange, nabo til Bakkegården. Her bliver han sat til at trække de store tyre, og han bliver behandlet hårdt og tiltalt på en rå og plump måde af de ældre karle på gården. Den voldsomme behandling koblet med hjemve får ham til at løbe hjem igen. Bertel er dog ubønhørlig. Der er ikke råd til at have ham hjemme, så han bliver sendt retur til arbejdet på gården. Som stalddreng skal han op og fodre før skolegang og også arbejde på gården i middagsfrikvarteret. Det betyder, at han som regel kommer for sent i skole to gange hver dag og må stå skoleret for det. Degnen har da heller ikke store tanker om hans boglige evner. Men at evnerne har været endog vældig gode, kan vi se af, at han på trods af ringe skolegang, skriver lange breve med levende og billedskabende beskrivelser af sin dagligdag, og at han livet igennem kan hamle op med alle sine børn, når det gælder regning og viden om Danmarkshistorie. Han lærer sig selv at spille violin

og orgel og bevarer livet igennem en kærlighed til bøger. Mellem 1914 og 1934 tjener Søren som karl og forkarl rundt om på gårdene i Bigum og omegn, fæstet for et halvt år ad gangen. Undertiden er han dog nødt til at tage arbejde som løst ansat landarbejder under Tjele Gods, blandt andet på Vingegård. Og han

har også med håndkraft slået skærver til vejene i kriseårene, hvor det kneb med beskæftigelse i landbruget, gravet brunkul og tørv, skåret rør til tagdækning, arbejdet i mergelgrave og kastet sne på vejene om vinteren. Hans soldatertid aftjener han i Aarhus ved 3. Dragonregiment. I sammenligning med det hårde liv som nederst i hierarkiet på gårdene, som stald dreng og landarbejder, er militærtjenesten for Søren en god tid, som han altid husker med glæde, og Aarhus forbliver for ham en ganske særlig dejlig by.

Indtil han bliver fæstet som karl på Bakkegården og der møder Jenny, er det stort set kun hans mor og søstre, der får lov at mærke, at Søren kan være både mild, kærlig, hjælpsom og gavmild. Udadtil bliver han kendt som en, der er bomstærk, dygtig og arbejdsom, men som så sandelig ikke vil finde sig i hvad som helst og ikke er bange for at slå fra sig. Når der var bal i Skovpavillonen var det ofte Søren, der var udsmitter. Det omdømme, han derved får, gør det svært for ham at passe ind i og blive accepteret i det missionske miljø, hvor Jenny hører hjemme.

Brevene

I maj 1932 fæstes Søren som forkarl hos Kresten Larsen Christensen på Bakkegården. Krestens ældste datter Jenny er hjemme som medhjælper i både hus, mark og stald. Hun og Søren kalker og maler sammen, og Søren finder ud af, at han kan lokke Jenny til at komme ved at gribe violinen og spille sange af Aakjær og Blicher eller allerhelst Carl Plougs **"Husker du i høst"**. Jenny har en fin sangstemme og elsker at synge, og når han spiller, kan hun slet ikke stå *"for de øjne, som der ikke findes magen til i hele kongeriget"* Hun kommer ud med æbler fra haven til ham, og når han skal i engen, følger hun ham gerne på vej. Søren oplever, at han for første gang i sit liv er rigtig glad.

"Det var så dejlig, når du var med. Du var altid god at følge med derned, selv når det regnede med store skomagerdreng. Du aner slet ikke, hvor meget du glædede mig ved at være med. Så du ikke min lykke, når jeg fik lov at følges med dig op gennem skoven. Hvor mange gange har jeg ikke ønsket, den skov var noget større. Den tid, der går godt, den går altid så hurtigt".

Han beslutter sig til at spørge Jenny, om hun vil være hans. Vil hun ikke det, vil han rejse over til sin storebror Christian i Argentina, for så har Danmark ikke noget at byde på for ham. Sidst på sommeren 1932 bliver Jenny og Søren enige om, at de hører sammen, og Søren forærer Jenny en ring, Ikke en forlovelsesring, men en ring med en sten, der vidner om at, de har lovet hinanden trofasthed. Folk på Bakkegården er godt klar over, at de to er blevet glade for hinanden, og Jenny taler ofte med sin mor Ane

Kristine om det. Er det mon bare en flygtig forelskelse, eller er det noget, der kan vare? Ane Kristine forsikrer sin datter om, at der aldrig vil blive misforståelser mellem dem på grund af det, men hun vil dog alligevel råde hende til ikke at love Søren for meget

– ”Og han er nok den stærkeste. Han kommer nok til at sno dig om sin lillefinger. Husk nu, ikke mere end det kan vare ved. Det var ikke rart at skulde indrømme, at du var gået for vidt. Lov nu ikke mere, end du kan holde, min pige”

At det allerede er et fast forhold er ikke kendt i byen. Der er nok lidt sladder, men der er ikke store forventninger om, at det er et varigt forhold, for Sørens livsstil har hidtil været meget forskellig fra Jennys, og som fæstekarl hos Jennys far og som søn af en ikke-missionsk arbejdsmand bliver han af omgivelserne ikke set som en værdig kommende ægtemand. Jennys far, Sørens arbejdsgiver Kresten Larsen, foreslår Jenny, at hun skal tage tjeneste længere væk, så de ved at være fra hinanden kan afprøve, om det er noget, der skal vare. Som missionsmand har han ikke opfattet Søren som den ideelle ægtemand for sin store pige, men direkte forsøge at forhindre forholdet vil han ikke.

De finder en plads til Jenny i huset hos to missionske damer, faste til konen på nabogården, 50 kilometer væk i Risskov, og der starter Jenny som stue- og alt-mulig-pige 1. november, mens Søren fortsætter på Bakkegården indtil 1. november 1933.

Lad være at overbevise mig om at det er rigtigt at trælle og slæbe

Mens de er adskilt, men især i det første år indtil 1. november 1933, hvor de bliver ringforlovet, skriver Jenny og Søren flere hundrede breve til hinanden. Deres breve sammen med breve fra Kresten og Ane Kristine og fra Jennys søstre og veninder giver et detaljeret billede af forholdene for karle og tjenestepiger i kriseårene i 1930erne. De giver samtidig et klart indtryk af de stærke kulturelle modsætninger, der var mellem missionsfolk og andre folkelige bevægelser i 1930erne, såsom arbejderbevægelsen eller den grundtvigianske højskolebevægelse. Disse modsætninger sætter deres præg på Jenny og Sørens forhold og de vilkår, de arbejder og lever under. Men brevene giver dem mulighed for at forklare sig over for hinanden, reflektere over opvækst og forsøge at forstå hinandens reaktionsmønstre. Som de nok selv ville beskrive det: *kærligheden overvinder alt og tilgiver alt.*

Mens Jenny er i Risskov begynder Søren at tage med til ungdomsmøder og foredrag og undertiden også missionske samtalemøder. Mest for at få tiden til at gå, og fordi han i hestevogn ofte skal køre Jennys søstre og mor til møderne. Men han prøver også at sætte sig ind i Jennys tro og værdier, at lære sig, hvad der er rigtigt og forkert. Det har hans forældre forsømt at belære ham om, efter han kom ud at tjene som 8-årig, forklarer han Jenny. Han har dog svært ved at vise ydmyghed og tålmodighed, når han oplever uretfærdighed – ”den vare har jeg kun lidt af”, indrømmer han, og han protesterer mod den underdanighed, der fra mange missionske præsters og foredragsholderes side kræves af tjenestefolk. Et krav, han synes Jenny er for tilbøjelig til at underkaste sig. Den diskussion imellem dem udspiller sig i flere breve i de første måneder af deres adskillelse. Direkte politiske tilkendegivelser er der ikke i brevene. Men Søren fortæller dog, at han har stemt ved valget for første gang i 1933, ”*Stauning eller Kaos*” valget. Han er 26 på det tidspunkt, og stemmeret fik man som 25-årig.

Søren skriver til Jenny:

"Da jeg var til møde i Onsild, var der en mand der sagde, at vi absolut intet kan fordre, men dette blev benægtet af en præst, der også var til stede. Hans mening var den "Gør din pligt og kræv din ret". Derom talte han og sagde, at Gud havde givet os lov til dette. Jeg mener han har ret. Skulde vi endnu være slaver er der jo ingen grund til at være den konge taknemlig, der ophævede stavnsbåndet, for så har det jo ingen betydning. Det kan godt være, du ikke synes så godt om det, jeg nu har skrevet. Men det er nu min mening. Når du kun vil lade være med at ville overbevise mig om, at det er rigtig at trælde og slæbe og finde det rigtigt som vort herskab mener, om det så er aldrig så uretfærdig, så skal jeg nok holde min mening ved mig selv angående dette. Du må heller ikke henvise til skriftsteder i Biblen, der siger dette."

Humøret truer med at ville synke helt ned under nul

Tiden efter 1. november 1932 er hård for både Søren og Jenny. Hun har voldsom hjemve og savner Søren, sin mor og livet på Bakkegården. Ingen af dem har ret mange penge, og de kan ikke altid få råd til en blok papir, konvolutter og frimærker, men skriver på det papir, de kan få fat på. Undertiden med døv blyant, når der hverken er blæk eller pen. I den første tid kommer de hyppigste og længste breve fra Søren, nogle helt op til 10-12 sider. Han er usikker på, om Jenny vil holde fast og plages af frygt for, at hun glemmer ham og deres løfte til hinanden.

"Nu har jeg for mindst tyvende gang læst sidste brev, jeg fik fra dig. Jeg kan slet ikke lade være med at læse det, når jeg får lukket mit skab op, og når der er så længe imellem, at jeg hører fra dig, så jeg går og kommer i tanker om, at nu har du vist helt glemt mig, så læser jeg det igen. Når jeg har læst det, så kan jeg ikke lade være med at tro, du holder så meget af mig, at du slet ikke kan glemme mig. Det vil jeg nu helst tro altid, men når jeg har ventet brev, og der alligevel ingen kommer, så er det så underlig tomt og fattig. Så er det at humøret truer med at ville synke helt ned under nul. Når mine tanker flyver ud til Risskov, så er jeg lige ved selv at flyve med. Ja så synes jeg, at jeg kunne løbe og løbe, indtil jeg nåede dig, og fik jeg dig så endelig fat, så ville jeg aldrig slippe dig mere."

Det kommer som en overraskelse for Søren, at han kan lide at skrive. Det har han aldrig gjort før.

"Jeg ved ikke, hvordan det kan være, men det har altid været mig en plage at skrive indtil i dag. Siden jeg har fået dig at skrive til, har det altid været mig en glæde. Når jeg har fået brev fra dig, har jeg slet ingen ro, før jeg får skrevet igen"

Du sender vel dig selv til jul

Savn og længsel fylder brevene, men Søren's breve er også malende beskrivelser af det liv på Bakkegården, som Jenny savner. Den 8. december 1932 skriver Søren igen til Jenny

Men nu er det jo snart jul, så sender du vel dig selv. Det er dog alligevel bedre. Jeg tror ikke, jeg har glædet mig så meget til jul nogensinde som i år. Jeg sidder ude ved en so og skriver. Nu har hun 14 store grise. Nu tænker jeg ikke, der kommer flere. I aftes var her jo fremmede. Vi spillede Bob. Det forstår du vel ikke. Anna har købt sig et bobspil, så nu er der noget at forslå tiden med om aftenen. Nu må jeg vist hellere ind

og drikke kaffe. Det begynder at blive koldt. Nu er det jo frostvejr, og det fryser endda hårdt. Vi har kørt lyng hjem i dag, da vi har alt for lidt halm. Vi har købt et stort stykke på P Søndergaards hede for 25 kr. Vi slår det med slåmaskine. Vi har hentet det første læs i eftermiddag- Det er vist lige så godt som halm og det er jo meget billigere. Et læs halm koster 40kr. Her bliver mange læs for de 25."

Jenny kan ikke få klart svar på, om hun kan komme hjem til jul, for hvis hun skal have fri, skal hun skaffe en erstatning til Damerne i de dage. Tæt op mod jul viser det sig, at der ikke er nogen chance for at få fri, så håbet gælder nu nytåret. Men Jenny får først mulighed for at komme hjem midt i januar, efter at Jennys søster Anna lover at vikariere hos Damerne. Så både jul og nytår må hun fejre hos Damerne i Risskov.

Åh, jeg har en lænke om hvert ben

Forholdene for tjenestefolk er bedre hos Kresten Larsen på Bakkegården end hos Damerne i det velhavende Risskov. Jenny må slide fra morgen til midnat og er altid træt, når hun skal skrive til sin "egen ven". Jenny skriver til Søren i juledagene 1932

"Min egen kære ven. Rigtig mange tak for dit dejlige lange brev. Det var da noget med indhold i. Hvor er det rart at få sådan et brev. Hvornår jeg får så god tid, at jeg kan få et lignende skrevet, ved jeg ikke. Det bliver ikke før næste år. Klokken blev over et, inden jeg kom i seng, så jeg var søvsnig i aftes, da det ellers var meningen, at jeg skulde have skrevet. Nu bliver du skuffet i morgen. Jeg er så træt, jeg ikke rigtig kan holde øjnene åbne. Jeg har også travet hele dagen, og det var endda værre i går."

Nytårsnat ligger Jenny i sengen i Risskov og bliver bange for alle nytårsknaldene, mens hun skriver hjem til Søren

"Nu slutter jeg det gamle år med at skrive til dig, min egen kære ven. Jeg ligger på ryggen til det. Jeg må se at få skrevet om natten. Det er kun der, jeg kan få gjort det. De skyder og buldrer herude, så jeg er ved at ryste af skræk. Vi kunne have haft en dejlig aften, hvis ikke frk. Jensen var bleven tovlig, fordi jeg irriterede hende ved min sang. Det er sjældent jeg synger, meget sjældent, men det kan jo nok hænde en gang imellem, særlig når jeg er ude at lukke op for hønsene. Jeg troede ikke, det gjorde noget. Men det vil hun altså ikke have. Hun var fuldstændig tosset."

I al den tid, hun tjener hos damerne, skal hun kæmpe for at få en fridag. Hun kan heller ikke komme hjem til påske og kan ikke få bare en enkelt dag fri til at komme til Sørens søster Helgas bryllup i marts 1933. Søren er meget nært knyttet til søster Helga, så Jenny ved, han er meget skuffet over, at hun ikke kommer, og at han måske vil tro, hun ikke har gjort nok for at få fri. Men Jenny skriver aftenen før den bryllupsfest, hun så gerne ville have været med til

"Åh hvor ville det have været dejligt at komme hjem i morgen tidlig, selv om jeg skulle have gået fra stationen. Jeg ved ikke, om du kan forstå, hvordan jeg havde det, da Fruen sagde til mig, at jeg umulig kunne komme afsted, da frk. C skulle til fødselsdag i morgen, og vi skal vaske i næste uge, så jeg kunne ikke få mere end en dag, men den kunne jeg heller ikke få. Der kom en hel masse til kaffe, og to unge damer, jeg skulle trave rundt med på Feddet, så Fruen sagde til mig "Der kan De se. Det var da godt, jeg ikke gav Dem lov at til at tage af sted, hvad skulle vi så have gjort." Men på den måde får jeg jo aldrig fri. Jeg synes, det er tarveligt. Jeg kan godt få lov til at begynde kl. 6 hver morgen og blive ved til 10½ om aftenen. Det er der ingenting i vejen for, men når jeg så en enkelt gang spørger om lov til at gå en tur, så

er der 116 ting i vejen, og det er endda meget værre, når jeg spekulerer på at rejse hjem. Det er da også helt forstyrret. Åh, jeg har en lænke om hvert ben”.

Jennys forældre, Ane Kristine og Kresten forsøger at styrke Jenny i at, hun faktisk har ret til fridage, så hun kan komme hjem *”ifølge den nye lov har du ret til fri 6 søgnedage om året, og du har jo ingen haft”*. Den nye lov er Medhjælperloven af 1921, som erstattede Tyendeloven fra 1854 og lovfæstede en række nye rettigheder for tjenestefolk. Loven blev ignoreret af mange herskaber, som fortsatte med at behandle deres tjenestefolk efter forgodtbefindende. Men Ane Kristine og Kresten overholder loven og behandler karle og piger godt. De kan derfor ikke acceptere Damerne behandling af Jenny, og Ane Kristine tilbyder, at Kresten kan sende dem et brev derom, *”men det er du vel ikke interesseret i”*. Det er Jenny ikke. Hun skal jo helst overleve i tjenesten, og hun ved, at udfordrer hun Damerne og kræver sin ret, vil de opfatte hende som et rigtig skidt menneske, der er uden den ydmyghed og opofrelse, man skulle forvente af en troende tjenestepige. Og så vil forholdene bare blive endnu mere uudholdelige.

Nu skal jeg ud at se, om der er en blomst til dig

Tjenesten hos Damerne indebærer både rengøring, madlavning, at lægge Damerne i seng, klæde dem på om morgenen og storvask, som er så omfattende og udmattende, at Jenny må lægge sig mellem hver gruekedel tøj, hun koger. Der skal også købes ind, bages, fyres op, fodres høns og ordnes have, hvilket blandt andet indebærer, at der skal slæbes mere end 20 spande vand om dagen, mens tørkeperioden i 1933 står på. Hun er ellers meget glad for at arbejde i haven, kan lide at grave, så og plante, og det er et arbejde, hun føler sig sikker i. Det generer hende derfor, at frk. C kritiserer det. Jenny ved, hun har mere forstand på blomsterdyrkning og design af have end Damerne, skriver hun til Søren. Han deler hendes glæde over blomster i både naturen og haven og sender hende jævnligt en tørret blomst, lyng, tusindfryd eller haveblomster fra Bigum.

”Nu skal jeg ud at se, om der er en blomst til dig. Vores pinseliljer er sprungen ud, og skoven har været grøn i flere dage.”

Søren lover også Jenny, at *”når vi bliver gift, skal du få lov at bestemme, hvordan haven skal ordnes, og jeg vil hjælpe dig med det.”*

De er meget udprægede indre missionske

Selv om Jenny både fra sit hjem og gennem opholdet på Tommerup Højskole er vænnet til den missionske tankegang og levevis, er snæversynet, strengheden, ringeagten og sliddet hos de to missionske damer - en præsteenke og dennes ugifte søster - en ubehagelig overraskelse. Noget af det første, hun skriver hjem til Søren er, at *”de er meget udprægede indre missionske”*.

Det udpræget missionske viser sig blandt andet ved, at hun ikke må tage til gymnastikopvisning, at de synes, det er noget pjat at høre mindegudstjeneste om Grundtvig, eller at Jenny ikke må gå og synge, mens hun arbejder. Og det manifester sig gennem strenge påbud om den rette sømmelige påklædning. Jenny har et par røde sko, som hun har fået forålet og som hun er meget glad for. Men

”Der er nu ikke meget ved, at jeg fik skoene færdige, for Damerne kan ikke tåle at se mig i dem. De siger jeg kan ikke være bekendt at vise mig i sådan nogen sko. De skulde have haft en anden kulør. Så

bruger jeg dem på mit værelse. Det har jeg da lov til. Der skal tålmodighed til, og så i allerhøjeste grad, men det er sikkert godt at vænne sig til det."

Rotterne huserer værre end aldrig før i bryggers og spisekammer, så de er ved at træde mig over tæerne

Forholdene hos Damerne er ret barske. I et af de første breve hjem efter ankomsten til Risskov i november 1932 skriver Jenny, efter at have lagt de to damer i seng, hjem til Søren om sit værelse, som nok er rummeligt, men uden tilstrækkelig varme og lys.

"Nu har du vist fået en hel beskrivelse af mit værelse. Du kunde jo lige komme at få det at se nu. Jeg er ledig fra kl. 10 til 6½ i morgen tidlig, og jeg har egen indgang, så det kunne vel nok være interessant, hvis det var på en anden tid af døgnet! Jeg har lige fået elektrisk lys hernede i dag. Det har der ikke været før. Jeg har indtil nu haft lampe. Det er jo en slags tilbygning, der har været havehus eller sådan noget. Jeg tænker, der er hundekoldt, når det bliver rigtig vinter. Jeg synes, det er koldt nok nu, endda det er så mildt udenfor, men det kan jo heller ikke hjælpe at regne med mig."

Hver gang der er tale om, at Jenny eventuelt kan få fri en dag eller to, er forudsætningen, at hun kan få en af sine yngre søstre ud at passe Damerne og huset, mens hun er væk, og vedkommende skal komme så betids, at Jenny kan nå at sætte hende ind i arbejdet først.

"Hvis bare jeg var hjemme, men det er jeg jo altså ikke, men jeg kommer nok en gang, håber jeg da, når I sender en i min plads. Du kan vel godt gøre det ud for både Anna og dig selv, indtil jeg kommer. Jeg skal jo først have hende sat i sving med at tælle hønsene og fodre rotterne og sådan noget. Hun skulde jo også helst have nået at se, hvad for et ærme Fruen først skal have af, og hvad for et kop hun skal have de forskellige tider af Døgnet."

Der bliver hundset med Jenny hos Damerne, hvor alt skal gøres på en ganske bestemt måde, ellers får hun "læst og påskrevet". Jennys mor, Ane Kirstine, har ondt af sin datter, der skal gå og gøre rent dagen lang, hvor "der ingen skidt er". Hun har ikke meget til overs for de damer, der tror, de ikke kan overleve uden Jennys tjenester, og som er bekymrede for, om søster Anna nu kan finde ud af at sætte puderne helt rigtig. "Det er vel ingen skade, om en pude eller pølle får den fejle side i vejret.", skriver Ane Kristine.

Som året går, bliver det værre og værre for Jenny at være hos damerne. Hun er fast besluttet på, at hun vil væk derfra til 1. november 1933, hvor hun har været der et år. To uger før skriver hun til Søren

"Om mandagen blev det værre. Jeg var bestemt på, at jeg ville gå hen på stationen og tage imod Anna, og det syntes jeg ikke, jeg behøvede spørge om, da de for længst var gået i seng. Så satte jeg mig til at sy strømper sammen til kl. 11, og så kom jeg til at fryse, så lagde jeg mig på sengen i mit tøj og lod lyset brænde. Så har jeg nok alligevel været ved at falde i søvn, for før jeg vidste af det, stod frk. C hernede og spurgte hvorfor jeg da brændte lys ved den her tid, og at jeg kom til at gå ned i kælderen og tænde op, for ilden var gået ud (det var derfor hun var kommen), og da hun så, at der

var lys herude, var hun bleven aldeles forfærdet, så hun var lige til hun rystede, fortalte hun. Så rejste jeg mig og vilde gå ud og tænde op. Så fik hun øje på, at jeg lå i mit tøj. Og så blev hun endnu mere forfærdet, og så fik jeg en sådan omgang, så du aldrig har kendt magen. Nå så gik hun da i seng, og jeg gik ned og tændte op og kom ikke i seng før kl. 1½. Men det var så ikke nok med det. Dagen efter, da jeg kom op, fik jeg samme omgang, og nu kunde de jo aldrig stole på mig mere efter dette.”

I et hjørne af brevet tilføjer Jenny

”Det er godt, jeg snart skal rejse. Rotterne huserer værre end aldrig før. De løber både i bryggers og spisekammer, så de er ved at træde mig på tæerne.”

Jeg havde en dejlig tur hjem. Jeg punkterede 6 gange.

Jenny kommer kun hjem på kort visit 3 gange i løbet af det år, hun tjener hos Damerne. Men Søren besøger hende så ofte det kan lade sig gøre. Som oftest kan han først komme afsted om aftenen. Når han ankommer ved midnatstide, har de måske 6 timer sammen, før Jenny skal op og slide for Damerne, og Søren igen skal hjem til arbejdet på Bakkegården.

”Kan du give en rejsende natlogi fra lørdag aften til søndag morgen, så kommer jeg. Om det regner og knyger og blæser fra alle fire verdenshjørner. Intet kan holde mig tilbage. Har du rum til mig?”

Hver gang Søren er tilbage på Bakkegården efter at have besøgt sin *”sin egen gode pige, den allerbedste af alle”* er han fuld af mentalt overskud, og selv gentagne punkteringer kan ikke ødelægge humøret:

”Jeg havde en dejlig hjemtur og punkterede seks gange, før jeg kom hjem. Ellers gik det meget godt, men det kunne jo næsten tage en hel dag alene at lappe så mange gange, så jeg kom ikke hjem ret meget før aften.”

Da Jenny ikke kan komme hjem til jul, cykler Søren ud og besøger hende i Risskov en uge før. Efter hjemkomsten skriver han straks igen til Jenny den 20. december.

”Nu er jeg da kommen hjem igen, selv om det var svært. Jeg kom ikke hjem, før de var begyndt at malke, så du kan nok tænke, at jeg ikke har haft særlig stærk fart på. Jeg havde lige bestemt modvind fra Randers og det blæste ikke så lidt, så det var helt umulig at skynde sig. Men det var nu heller ikke så galt. Anna var ude at malke i stedet for Jens, og så gjorde han mit arbejde. Din far kommer jo ikke op før vi spiser, så han mærkede det ikke. Ellers gjorde det vel heller ikke noget. Han troede jo at vide hvor jeg var. Han havde sagt til din mor, at han troede, jeg var i Aarhus. Jeg ville gerne have skrevet i går aftes, men jeg kunne ikke få øjnene til at lade være med at falde i. Nu vil jeg ønske dig en rigtig glædelig jul, og så håber jeg, du kommer hjem i rigtig mange dage, når det varer så længe inden. Det er altid godt at have noget til gode, når det ikke er bank”

Jenny vinker til ham fra sit vindue, når han tager afsted tidlig om morgenen, men han tør ikke vinke igen, for Damerne kunne opdage det, og de må ikke vide, at Jenny har en mandlig ven. En gang, hvor Søren har ofret en togbillet på turen, er det ved at gå galt. Han har bestilt en taxa til at komme og køre sig til toget i Aarhus. Men frøkenen er vågnet og fra sit vindue ser hun forfærdet en taxa komme og køre igen med en mandsperson, som hun tror er en tyveknekt eller overfaldsmand.

Skulle den lykke blive mig forundt

Damerne mener, Jenny har en moralsk forpligtelse til at blive hos dem, til de dør, og de har ikke i sinde at tage hensyn til Jennys og Søren's ønske om at blive ringforlovede i Bigum 1. november. Jenny behøver da ikke rejse til Bigum for at blive forlovet. Søren kunne da bare komme til Aarhus, og så kunne de gå ind i Domkirken og blive forlovet, foreslår Damerne. Det får igen Søren til at føle sig ringeagtet, så han skriver til Jenny, at

"Damerne tænker kun på sig selv. De tager ingen hensyn til mig. Jeg kan og vil ikke forloves, hvis det ikke kan blive 1. november. Jeg har givet efter to gange. Den her gang giver jeg ikke efter, så kan I alle synes, hvad I vil. Tilgiv mig min mening. Den lader sig ikke forandre."

Jenny længes lige så meget som Søren efter at blive forlovet og er også fast besluttet på at komme hjem. Men krydspresset stresser hende i en sådan grad, at hun bliver syg og taber sig så meget, at hun selv tror, hun har tuberkulose. Hun frygter, at forlovelsesdagen er ved at fortone sig. *"Skulle den lykke mon nogen sinde blive mig forundt"*, skriver hun til sin mor. Først da Jennys far Kresten skriver *"nogle sandheder"* til damerne og i klare vendinger gør dem klart, at de ikke har ret til at forhindre deres tjenestepige i at rejse, og at de i øvrigt skal give deres tjenestefolk mere frihed, går de med til at lade hende rejse hjem til november. Men de kræver, at Jenny skaffer en anden pige til at betjene og holde hus for dem. Nu har Ane Kristine dog fået nok. Hun er vred og forarget på Damerne og skriver til Jenny, at søster *"Anna kommer ikke derud mere. Vi har kun fæstet en pige væk"*. Damerne må klare sig selv med den tjenestepige, de kan finde.

Begge Jennys forældre anerkender hendes valg af Søren som kommende ægtemand, selv om han ikke var deres favoritsvigersøn. De ønsker ikke at stå i vejen for hendes lykke og sætter de *"egenkærlige, gnavne damer"* på plads. Ane Kristine og Kresten er en del af samme religiøse bevægelse som Damerne, men deres holdning til tjenestefolk og den behandling, de giver deres ansatte, er helt forskellig.

Min fyldepen har jeg malet til mel

Jenny føler sig tit meget ensom og fremmed i Risskov, hvor man siger De til hinanden, og tjenestefolk skal tiltale herskabet med *"Herren og Fruen"*. Ane Kristine forsøger at muntre hende op *"Nu skal du ikke gå og hænge med ørerne. Syng en sang."* Men Jenny savner livet på landet og samværet på Bakkegården, og er taknemlig over for både Søren og moren Ane Kristine, der sender lange breve, der skildrer livets gang i Bigum. Brevene giver hende mulighed for at følge med i mark- og staldarbejdet, sammenkomster, bryllupper, fødsler, sygdom og begravelser.

Selv om Kresten er en god arbejdsgiver, der efter den tids normer behandler sine karle godt, må Søren dog slide i det med hårdt og ikke helt ufarligt arbejde:

"Jeg var i Hobro i går med vor gamle tyr Otto, og jeg trak ham ned på slagteriet. Otto Jepsen skulle have kørt ham ned, men det syntes tyren nu ikke, og så blev vi nødt til at trække. Vi gik hjem igen og var ikke hjemme før klokken 10 i aftes. Da fik jeg først brevet, og det var så mørkt, at jeg ikke kunne se at læse det. Vor lys er i uorden. Tordenen har været så hård, den har raset i elektriciteten, og Ko Anna er blevet helt brændt på den ene side af et lyn. Vi så det først i dag. Skindet hænger i laser og er helt sveden. Det kan jo kun være lynet, der har gjort det."

En af karlenes opgaver på Bakkegården er at kværne korn. Kværnen drives af gårdens vindmølle. For kvinderne er en af de helt krævende opgaver storvasken. Men imellem det hårde slid, er der altid en fælles kaffepause med hyggeligt samvær. For på Bakkegården er der stor gæstfrihed. Krestens forældre er på aftægt på gården, og hans og Ane Kristines slægtninge fra København, Randers, Ribe eller Dommerby

kommer jævnligt på flere dages besøg. Men også til landsbyens beboere, naboer, karle og piger er der altid en kaffetår og en bid brød. Den omvandrende spritter får mad, og Søren's yngre søskende, Sofus, Helga, Emma og Magda er også hyppige gæster. Livet i villaen hos de "hellige" damer står i skærende kontrast til fællesskabet på Bakkegården og er med til at give Jenny en voldsom hjemve.

Søren's yngre søskende Sofus og Helga

Når der samles til kaffe på Bakkegården, skal der synges og spilles. Hvis Kresten er med, bliver det de missionske sange.

"I aften maler jeg. Det har næsten ikke blæst så meget, at jeg har kunnet male i mange dage, så jeg har ikke noget til grisene. Jeg har heller ingen ting til køerne. Jeg har fået tre sække kager fra Brugsen i dag. Dem skal jeg have malet i aften. Så skal der blandes tre sække rug deri. De skal også males. Jeg har jo ikke tid at male om dagen. Så er jeg jo på arbejde, og i aften stormer det, så det går rigtig godt. Vore damer har været ved at vaske i dag. De har ikke holdt Aften endnu. Nu løb møllen løbsk, så jeg måtte ud til den. Mens jeg masede med den, tabte jeg min nye fyldepen. Og mens jeg ledte efter den, kom Fatter, og bagefter kom Sofus og Helga. Mens jeg talte med dem, kom Jens og sagde, jeg skulde ind at have kaffe. Min pen fandt jeg ikke, så nu skriver jeg med en anden. Den var heller ikke ret god. Den ville skrive alt for tyk. Så kom hele selskabet ind og fik kaffe, og så syntes din far, vi skulle have en sang, men vi manglede jo dig til at synges. Så måtte jeg til at spille. Men det var heller ikke godt. Vi sang vist fire eller fem sange, men da vi sang "Min Jesus, jeg elsker dig", så kørte vi helt fast og måtte holde op midt i. Nu har jeg ikke andet

at skrive med end min blyant. Min pen har jeg malet i mel. Jeg så stykker af den i det, jeg havde malet til køerne."

Ane Kirstine kan dog også andre sange end de missionske, skriver Søren:

"Nu har jeg været ved at spille, og vi har spist æbler. Din mor og Anna begyndte at synge "Kristine gik i Lunden ene"

Du kan tro bølgerne dansede derude på midten af søen

Mens det er en evig kamp for Jenny blot at få lov at gå en tur med en af de veninder, der tjener i nærheden, kan Søren lettere få fri og finde selskab i Bigum. Han er nært knyttet til sine fire yngre søskende og sin mor, som han er sammen med så ofte, det kan lade sig gøre, især den 21-årige lattermilde Helga, som han holder allermest af, næst efter Jenny. Helga og Søren hjælper hinanden, så meget de kan. Da Jenny ikke kan få fri i påsken, rejser Søren til Risskov de to sidste helligdage. På vej hjem overnatter han hos Helga

"Jeg lå ved Helga om natten. Det var jo ikke til at få lov til at tage af sted igen, og jeg var også godt tilfreds med at blive der, da jeg kom i seng. Jeg havde modvind hele vejen dertil, og det blæser nu slet ikke så lidt. Helga rejste sig kl. 4 og lavede kaffe til mig, før jeg skulle afsted."

Helga er ferm til at sy og ordner tøj for Søren

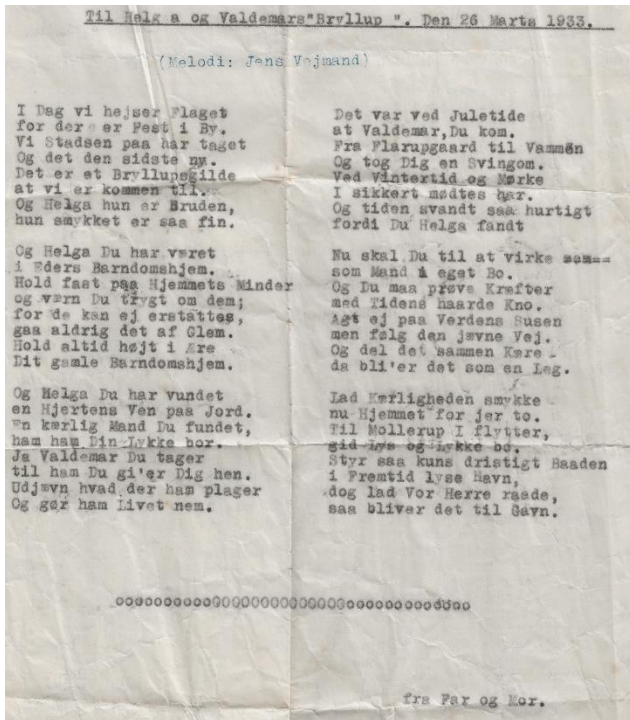
"Jeg var henne ved Helga i går med det tøj til din underkjole, hun ville sy den inden pinse. Så kommer hun med den 1. pinsedag. Så tager hun Valdemar med, og så vil de have chokolade. Skal du så ikke være med. Du må komme hjem og synge lidt for os. Vi har ingen sang fået nu næsten i 5 måneder. Min ene violinstreng er sprungen. Jeg ved ikke, om jeg får en ny, så jeg kan spille i Pinsen"

Og Søren gør gengæld, når han kan

"Sidste søndag sejlede jeg Helga over søen til Vinge. Hun skulle til Mollerup. Så er det jo meget lettere for hende, når hun er fri for at komme helt omkring søen. Og så var det så dårlig føre, og vinden blæste stærkt, så hun havde modvind fra Sjørring til Vinge. Det er over en halv mil. Du kan tro, bølgerne dansede derude på midten af søen. Det gik op ad bakke og ned i dale. Helga ønskede vist mange gange, hun var tagen den lange vej uden om, når en stor bølge skyllede over forenden af båden lige henunder mig, så jeg var dyngvåd, da vi kom til land. Men da tror jeg nok Helga var glad ved at være så langt på ti minutter i stedet for at slide næsten en hel time for at nå uden om. Hun er altid så god ved mig og gør så mange ting for mig, så jeg kan nok have grund til at gøre lidt igen. I denne tid kan jeg slet ikke undvære hende til at gøre mit tøj i orden, når jeg kommer slæbende med det."

Det er derfor en ekstra stor skuffelse for Søren, at Jenny ikke kan få fri til at komme med til Helgas og Valdemars bryllup, selv om både Helga selv og hendes og Søren's mor sender en omhyggelig formuleret invitation til Risskov, der ikke vil kunne forarge de *"selvglade damer"*. Men lige meget hjælper det. Søren må tage til bryllup alene. Helga pålægger ham så at give Jenny en minutiøs beskrivelse af festlighederne og gaverne. Brylluppet foregår på meget traditionel vis, som dem, Søren's musikantforfædre spillede til

"Der var pyntet smukt i kirken. Alteret var helt dækket af smukke blomster, og ved hver bænk i hele kirken var der sat en buket vintergækker og buksbom. Det var rigtig fornemt kan du tro. Vi marcherede til kirken med musik foran og indordnede i geled, som vi var i slægt med brud og brudgom. Først gik Magda og Valdemars broder, så Sofus og Astrid, Emma og Holger. Jeg havde

ingen at følges med. Det var ingen ulykke, sagde Valdemars far. "Så får du en af mine døtre. Jeg har nok af dem". Så fik jeg den smukkeste at følges med. Hun hed Helga. Dem som sagde, at hans søstre ikke var pæne, har ikke ret. Jeg synes, hun var smuk og god og rar og klog. Så for en dag kunne jeg jo nok bruge hende i mangel af bedre. Jeg kom først fra bryllup kl. 5. Bigum Bys beboere gav Helga og Valdemar et bord og fire stole, en divan og et dækketøsskab, alt sammen af egetræ, og et divantæppe. Det hele havde kostet over 300kr. Jeg synes, det var meget at give. De har vist ikke tænkt på krise. Så fik de et kaffestel og tre skåle, 24 knive, 6 gaffler, 6 teskeer og en hel masse ting, som jeg slet ikke kan huske, foruden 37 telegrammer og et halvt hundrede kr. Nu vil jeg sende dig den sang, der var til Helgas og Valdemars bryllup.

Søren bliver helt trist, da Helga skal flytte over til sit nye hjem i Mollerup, og der kommer en lastbil og henter hende og alle sagerne, "Dem man holder allermest af, de flytter langt væk".

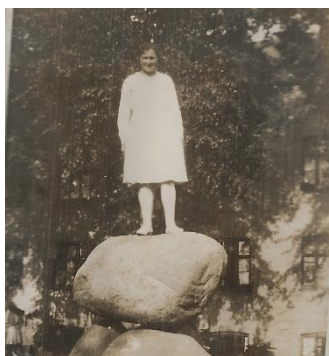
Hun havde jo gået for længe med tingesten, så der var gået tuberkulose i den

Værre bliver det, da Helga først på sommeren bliver syg og skal have fjernet en dårlig kirtel i halsen. Hun kommer på sygehus, og Søren bekymrer sig meget, men sidst på sommeren kan han skrive til Jenny

"Helga er jo nu da kommet fra sygehuset, men hun skal rejse derop tre gange om ugen og få lysbehandling. Hun havde jo gået for længe med tingesten, så der var gået tuberkulose i den. Det var på høje tid, hun kom til læge, men de har lovet hende, hun nok skal blive rask."

Når naboer eller familiemedlemmer kommer til skade eller bliver syge, fylder det i beretningerne fra både Ane Kristine, Jennys søstre, veninderne og Søren. Der er i stort set hvert brev en beskrivelse af et sygdomsforløb eller en arbejdsulykke. At få lungebetændelse eller tuberkulose bliver opfattet som næsten en dødsdom, men også almindelig influenza kræver lange sygelejer, og undertiden kan hele gården nærmest blive lagt ned af epidemier. Gigtfeber rammer Søren's mor, der jævnlige ligger syg, og Bertel, Søren's far, hugger enden af en finger nede ved kirken. En af karlene bliver stanget af en tyr, en anden får bylder i hænderne og kan ikke malke. En malkepige bliver væltet omkuld på sin cykel af en hestevogn, og Mund og Klovsyge hærger på egnen. På Bakkegården må Kresten flere gange lægge sig helt udkørt med

dårlige nerver og hovedpine, mens Ane Kristine ser ud til for det meste at holde sig oprejst, selv når stort set alle på Bakkegården ligger syge. Når sygdommen for alvor rammer, træder naboerne til. Hos Bakkegårdens naboer er konen langvarigt syg, og Ane Kristine og Jennys søstre træder til med mad og hjælp til husarbejdet, ligesom Søren bistår i stalden på nabogården og ser til hingsten og tyren. I Risskov er Jenny halvsyg en stor del af tiden, men må op og slide alligevel. Sygdom giver ingen fritid hos "Damerne". Anderledes er det dog på Bakkegården, da Søren ligger syg i karlekammeret ved siden af hestestalden

"Jeg har lagt mig godt til rette på puden i min seng herude i kammeret. Så kan jeg lige se det billede, endda det er så lille, der hænger over min seng. Der står en smuk ung pige på to vældig store sten. Emma har været herude at se til mig to gange. Sidste gang kom hun med kaffe og æblekage, så jeg kan jo sagtens. Anna ligger også i sengen. Jeg bad Emma foreslå, at jeg kom ind i den anden seng, så kunne vi få bobspillet stillet op mellem sengene. Du spiller vel ikke bob med dine damer. Det er næsten ligesom biliard. Jeg kan høre, hvordan hestene sparker. Det er vist for sjældent, der er nogen, der ser til dem"

Om de skal giftes eller leve af fri kærlighed, det ved jeg ikke

Brevene fra både Søren, Ane Kristine og Jennys veninder beretter udførligt om forlovelser, hævdede forlovelser, bryllupper, fødsler, konfirmationer, sølv- og guldbryllupper og begravelser. Men de fortæller også om dem, der ikke når at blive gift, før det er nødvendigt. Det er jo ikke alle, der efterlever de herskende moralske normer. Nogle lever åbenlyst sammen, før de bliver gift. *"Om de skal giftes eller leve af fri kærlighed, ved jeg ikke"*, skriver Ane Kristine, der selv om hun ikke er fordømmende i sin omtale og omgang med de unge piger, dog mener, at når først følgerne af kæresteforholdene viser sig tydeligt, burde kvinderne holde sig hjemme. Rygterne går, når en ugift pige vender hjem til Bigum i utide. *"Rasmine er kommen hjem og skal have en lille, siges det"*. Rasmine er søster til en af Jennys og Sørenes kammerater, og denne afviser rygten om Rasmine. Søren undrer sig derfor over, at nogen kan finde på at sætte sådan et rygte i omløb. Men nogle måneder senere har han været til høstgudstjeneste i Bigum kirke, og der var barnedåb *"Begge de to unge piger havde deres børn i kirke"*. Det er to ugifte piger i byen, og den ene er Rasmine. Nogle piger når lige at blive gift, inden de føder *"Mary H skal giftes. Det har stor hast. Hun kan blive mor, hvad dag det skal være. Trist at blive gift af nødvendighed, men det er der mange, der bliver."* skriver Søren, hvis yngste søster også skal giftes *"Nu skal Emma giftes, sagde hun i aftes. Om cirka 3 uger. Det er vist nødvendigt."* Men barnet, som hun venter, lever kun ganske kort tid *"Emma fik en lille pige i tirsdags, men det var et par måneder for tidlig, så hun kunne ikke leve"*. Der er altid mindst en kvinde, der er gravid i Bigum, og de gentagne fødsler slider på helbredet. *"Anna F skal have småfolk igen, stakkels kone. Hun har ikke så meget at stå imod med. Mary kunne bedre. Hun vejer 205 pund"*, fortæller Ane Kristine.

Se nu danser bedstefar

Der er overskud af kvinder i forhold til mænd, og i korrespondancen mellem Jenny og veninderne fra højskolen er det faste tema, hvem der har fået en kæreste, er blevet forlovet eller gift, eller har store

kærestesorger. For nogen kan den tabte kærlighed gøre livet helt ubærligt *”Signe Marie har berøvet sig selv livet ved at drikke kreatininsaft”*, fortæller en af Jennys veninder. En anden mener, hun selv og Jenny lige så godt kan opgave håbet om at finde en mand *”Ja, Jenny vi bliver bagefter, men lad os nu bare blive gammeljomfruer – de må ikke uddø”*. Hun foreslår så, at de to skal drive et landbrug sammen. Landboarbejdet og naturen kan jo hverken hun eller Jenny undvære, og de har da erfaring og forstand nok på det *”vi trænger ikke til mandfolks assistance, vi to”*. Det er alligevel at foretrække frem for en gammel fætter

”vi behøver ikke misunde Olga hendes kæreste. Det er hendes fætter, en gammel en på 38, han er så umanerlig grim, og så er det endda ikke det værste. Han er et rent vrøvlhoved at høre på”.

Jenny med veninde

Senere på året er veninden dog alligevel blevet forlovet *”Gud har givet mig en god kæreste”*.

Fra Bigum kan Søren også berette om bryllupper mellem unge husbestyrerinder og ældre (enke)mænd. I sådanne tilfælde er der ikke fælles festivitas i landsbyen som ved søster Helgas bryllup

”Jeg kan fortælle dig, at Kirsten E er bleven gift med Herman S for længe siden. Hun er nu mor til mange børn, der er ældre end hende. Hun blev gift sent en eftermiddag. De fulgtes ad i al stilhed til kirken og fik det ordnet, men en del børn havde dog opdaget det og gik bagefter og sang ”Se nu danser Bedstefar” og som der står også ” midt i valsen, pigen tager om den gamles hals”

Der er slet ingen grænser for hvad folk kan finde på at sige

Sladderer er landsbyfællesskabets bagside, og det går Søren på

”Tror du ikke, det gør allermest ondt at høre dem bagtalt, man holder allermest af og deres pårørende. Du kan sagtens. Du er ikke her, hvor alle kender dig og må høre onskabsfuld sladder. Der er slet ingen grænser for hvad folk kan finde på at sige.”

Sladderer går ud over Jennys søstre Anna og Karen. De to retter sig slet ikke efter de missionske normer. Ikke nok med, at de vil have klippet deres hår – *”Karen har fået klippesyge”* skriver Ane Kristine, og Søren fortæller, at Anna også vil klippes, for hun vil ikke være en *”museums-genstand”* – men de går også til bal i forsamlingshuset og tager to mænd med hjem. Og Anna holder fest hver anden tirsdag på Bakkegården, når Ane Kristine og Kresten er til missionsk Samtalemøde i Sønderup. *”Så ryger der en halv snes på nakken af hinanden ud ad døren, når din far og mor kommer hjem”*.

Anna er tilsyneladende helt uvidende om den sladder, der går om hende og Karen. Da hun vil til bal igen i forsamlingshuset, fortæller Søren hende, hvilke rygter der går i byen. Til Jenny skriver han

”Det er et stort held for befolkningen her, at din far skifter med at have sine døtre hjemme. Havde du været her i år igen, så havde der vel ikke været noget interessant at sige om dig mere. Men blev vi omtalt sidste år, så kan du tro, Anna ikke bliver sparet i år. Det er vel nok mest Karens skyld. Du husker jo nok, de holdt lidt fest 2. pinsedagen. Anna og Karen lå oppe i storstuen den nat og havde to karle i seng med. Det havde der vel heller ikke sket noget ved, hvis de karle ikke havde været så dumme at gå rundt og fortælle det overalt. Men det har de jo nu gjort, og så har de naturligvis overdrevet det ganske rædsomt, og for hver der hører det, bliver der sat mere til, så kan du jo nok tænke dig, hvordan rygterne går. Den ene krabat har været her og ville besøge Anna siden. Det har han også husket at fortælle. Derimod har han vist ikke sagt noget om, at Anna jagede ham væk og ikke ville se ham. Det var vist kun for Karens skyld, at hun lod ham være der den aften. Den anden fortæller også rørende historie om hvordan han besøger Karen. Det havde Anna naturligvis ikke tænkt sig at nogen mennesker nogensinde ville få noget at vide om. Så var det vist ikke sket, men hun anede ikke noget og troede, det var en hemmelighed, indtil jeg betroede hende, at hun havde ødelagt sit gode navn og rygte bare for sådan noget pjat. Hun har ikke været hjemmefra mere end en aften 10 dage i træk, og nu tabte hun helt lysten til at gå nogen steder. ”Når jeg nu bliver hjemme til november, så glemmes det nok igen”, mente hun. Det gør det måske også, men det kan vel nok lettere blive sat ud, end det kan glemmes igen. Men det kan jo ikke nytte at se så sort på det, for det bliver jo ikke anderledes nu, og Anna er da lige god, hvad der så siges. Det ved da i hvert fald dem, der kender hende.”

Søster Karen har, som så mange andre, oplevet kærestesorg, og det gør både Ane Kristine og Søren ondt at se Karens kvaler.” *Karen fik nerver, når hun skulle servere om dagen og græde om natten, for det er ingen rar bestilling*”, skriver hendes mor. Da Karen betror sine sorger til Søren, griber han violinen og spiller den sang, som Jenny kalder deres nationalsang *”Sig mig lille, Karen, hvad mente du da”* (Husker du i høst) for at muntre hende op. Men Ane Kristine er bekymret for, at Karen skal falde for en sprælsk og charmerende fætter. *”Fætter Laurits tjener tæt ved Karen. Anna mente, de var mere end venner Når han blot ikke skal blive for hed. Han er jo noget brandfarlig”*. Karen betror sig også til Jenny *”Åh, hvor er det svært med den kærlighed. Jeg synes, de fleste render rundt med knust hjerte, men i nogle tilfælde kan det måske lappes”*.

Det kan jo ikke undgås, at de unge går hen og forelsker sig i de forkerte. Gårdmandssønnen i husmandsdatteren, den missionske pige i en festlig fyr, der ikke er troende. Så må de forsøge at holde det hemmeligt for forældrene, men det er ikke let. Der er mange, der gerne vil sladre om det *”Hun fik da held til at fortælle om søsterens kæresteri. Den dumme tøs kunne jo ikke holde knæveren lukket”*, skriver Ane Kristine til Jenny om naboens datter.

Søster Anna bliver fæstet hen til troende folk i Viborg 1. november. Så skulle hun jo være i sikkerhed. Men Søren skriver til Jenny, at Anna har betroet ham en hemmelighed, han endelig ikke må fortælle til nogen. ”

”Hun har det jo godt. En god kone og en endnu bedre mand, for hvem hun nu har tabt al agtelse. Han blev hende jo til sidst temmelig nærgående. Men Anna gav ham en velformet ørefigen. Efter en sådan omgang passer han vel sig selv. Sølle mand.”

Vi kan ikke få mere end vi kan betale kontant

Der er krise i Danmark i 1930'erne på land og i by. Ledigheden er på 32% , og blandt murere som Søren far Bertel og storebror Anders er den 49%, blandt ufaglærte endnu højere. Men selv om ledigheden i ti år forbliver høj på gennemsnitlig 20%, er krisen i industrien ikke så hårdnakket som den, landbruget oplever. Antallet af tvangsauktioner mangedobledes, og også Bakkegården kommer faretruende tæt på den situation. Ane Kristine skriver løbende til Jenny om mangel på penge. Og Krestens bror Anders og konen Sine er tæt på at ryge på fattighuset. De bliver hjulpet af familien på Bakkegården, hvilket afværger den totale fallit. Til gengæld, skriver Ane Kristine, kommer han og forærer dem *"et grisekort"*. Salg af svin til slagteriet blev rationeret på grund af krisen, og med et ekstra grisekort, kunne Ane Kristine og Kresten skaffe flere kontanter. Det var der hårdt brug for

" Det er galt med moneterne. Vi kan vist ikke få henstand med renterne, og jeg ved ikke, om vi kan skaffe pengene. I dag sendte vi to grise på Diskontobanken via slagteriet. Så er munden da lukket på dem, men der er jo mange foruden dem"

Tyrekalve, køer, heste bliver solgt for at holde den gående, og Kresten supplerer indtægten ved at rejse rundt og ordne haver for folk. Han er ofte væk flere dage i træk og er helt udkørt af arbejde. Ane Kristine sørger for at sælge kartofler til "spritte" og æbler til Brugsen, ligesom der bliver solgt kartofler til Jennys Damer i Risskov. Alligevel må Ane Kristine fortælle Jenny, at *"Jeg har ingen penge, ikke engang en checkbog, og vi kan ikke få mere, end vi kan betale kontant"*. Kresten har gjort regnskabet op, der er *"30.000 kr. i formue, 50.000 kr. i gæld. Nå, vi får da føden, og der bliver også til gødning i år"*.

Vor jord er rejst i byen

Bakkegården balancerer på kanten af tvangsauktion i 1932-33, og en god høst af både roer, korn og kartofler kan være det, der sikrer gården. Men udbyttet afhænger jo af vejret. Kommer der regn nok? Brevene fra Jennys forældre og fra Søren afspejler, hvor afgørende det er at sikre afgrøderne. I 1933 er der en lang periode med tørke, og Søren må slæbe hundredvis af spande vand til markerne. Falck vander for nogle gårdmænd, men det koster jo. Et heftigt blæsevejr kan give voldsom jordfygning, når der er tørke, og det kan true høsten.

"en forfærdelig storm, der var i går. Vor jord er rejst i byen. Der er flyttet mindst 100 læs. Luften var helt tyk og grå af jord. Nu kommer det så an på, om den byg, der er sået, er blevet hjemme".

En "turist" har fået akkord på 17 pund kartofler

En vigtig afgrøde er kartofler, både til husholdningen, til foder og til salg. Søren har som en del af kontrakten med Kresten fået stillet to tønder land til rådighed, hvor han kan dyrke sine egne kartofler og på den måde supplere sin løn. Han skriver udførligt om, hvor mange kartofler der er sat til spiring, hvornår de bliver sat, renses og hyppet – og ikke mindst, når både hans egne og Krestens kartofler skal tages op. Det er

et arbejde, der kræver en intensiv indsats for at få det gjort, mens vejret er til det. I september 1933 bliver det nødvendigt at hyre midlertidig hjælp til det

”Vi har en turist, der har fået akkord på 17 pund. Han har været daglejer siden søndag, da han kom og til i dag, og han er så begyndt på det stykke, han har akkord på. Han er flink og dygtig nok, en gammel skikkelig fyr på et halvt hundrede år”

En kasse til moster Caroline med 2 kyllinger, æbler og blommer

På trods af en anstrengt økonomi, har Ane Kristine overskud til at sende kasser med kød og frugt til familiemedlemmer og også til Damerne. Hun skriver til Jenny om de kasser, hun har pakket

” en kasse blommer, æbler og tre kyllinger til farbror Niels, til moster Caroline 2 kyllinger, æbler og blommer, til mor og Egon to kyllinger, en høne, æbler og blommer. Og nu sender jeg sortepølse, den fine medisterpølse, æg, ribben og filet til dine Damer”

”.

Når jeg kun får det, jeg skal have, har jeg jo heller ingen grund til at yde mere

Jenny med to veninder i Risskov 1934

Efter at have været hjemme i Bigum til ringforlovelse, fortsætter Jenny fra 2. november 1933 i tjeneste i Risskov, men nu hos en adjunktfamilie, der har 3 børn. Her må hun godt opholde sig i stuerne, når hun trænger til varme, og Søren må godt besøge hende der. Hun får mere fritid til at være sammen med de veninder, der også er i tjeneste i Risskov, og også bedre mulighed for at komme hjem til Bigum, om end arbejdsdagene stadig er meget lange.

Søren ønsker ikke at fortsætte med at arbejde på Bakkegården, nu da det er officielt, at Kresten er hans svigerfar, selv om det er en rigtig god arbejdsplads. Så på opfordring fra Jenny lader han sig fæste hos en missionsk proprietær i Sønderup, hvor familien fra Bakkegård ofte har deltaget i de missionske Samtale møder, og hvor Jenny tidligere har tjent.

For Søren bliver der tale om stærkt forringede forhold, en rigtig ubehagelig tjenesteplads. Han må slide hårdt i det, og hans kammer er så koldt, at han er mødt til at gå i seng, hvis han ikke skal sidde og få frost i tæerne. I det næste halve år indtil 1. maj 1934 er det Jenny, der skriver de fleste og længste breve, mens Søren bliver kortere og sjældnere, og han må skrive til Jenny *”Jeg bliver dårligere og dårligere til at skrive. Når vi bliver gift, må du have fornøjelsen af at skrive det, der skal skrives”*. Hjemme i Bigum, hvor hans mor sørger for kaffe og hygge, og

han kan låne Sofus' pen og skriveblok, kan han dog få overskud til at skrive til Jenny om livet som fodermester i Sønderup. Det er breve fyldt med foragt over for hans arbejdsgiver og vrede over den behandling, han får:

"Marius er aparte og tager en tur med karlene, og jeg er jo ikke den letteste. I Margrethes og Marius' øjne er det kun Martin, der dur. Vi andre er nogle dårlige personer. Kun bruger de et endnu lavere ordvalg, som jeg ikke vil skrive, og jeg den dårligste. De har ondt af dig, at du skal giftes med sådan en som mig. I morgen skal vi slagte. Sidste gang holdt jeg grisen. Det vil jeg ikke mere. Da vi havde fået den skoldet og skrabet, sagde Marius til slagteren " Nu skal vi ind og have kaffe" og så kunne jeg gøre med grisen eller mig selv, hvad jeg ville. Når jeg kun får det, jeg skal have og aldrig får kaffe uden for det aftalte, har jeg jo heller ingen grund til at yde mere. Den halve snes æg, jeg plejer at samle op fra rederne på marken, skal jeg nok lade ligge og rådne for eftertiden."

Senere skriver han dog, at det har han nu alligevel ikke kunnet få sig selv til. Han fortsætter med at aflevere de fundne æg og slider i det som ansvarsbevidst førstemand blandt karle og malkepiger. Og han sikrer sig, at der bliver malket rigtigt, for han får som fodermester løn efter mælkemængden.

"Jeg skal op i nat og se efter en ko, der vist vil kælte. Vi får snart meget mælk. Nu er der 18 at malke om middagen, og det er kun dem, der giver over 20 pund. Det begynder snart at knibe for de små kræfter. Jeg malkede 2-3 potter mælk af en ko, efter at

Bodil var færdig med den i går morges. Men jeg kunne se, hun rigtig skammede sig, så jeg var ikke så streng. Vi har endnu 15, der skal kælte inden maj, så det bliver værre endnu. Nu tror jeg nok, jeg har prøvet alt hvad der er at gøre ved landbruget, så nu er jeg altså udlært".

Et nyt liv er begyndt. Jeg er ikke barn mere.

Ringforlovelsen har styrket Jennys selvtillid og håb for fremtiden *"Et nyt liv er begyndt. Jeg er ikke barn mere"*, skriver hun til Søren. Hun bliver i Risskov hos det nye herskab indtil maj, og Søren bliver også kun i Sønderup indtil foråret. Det næste halve år indtil brylluppet den 28. oktober 1934 er de i Bigum, og korrespondancen hører op. Jenny er gravid og føder en datter 9. juni 1935. Først efter den fødsel får de deres eget hjem, husmandsstedet ved Tjele Langsø. Den førstefødte af de i alt 11 børn, Jenny føder, døbes Marie Kristine i Bigum kirke. Søren og Jennys helt forskellige opvækst og opdragelse kan stadig få det til at slå gnister imellem dem. Jenny kan ikke holde sig tilbage og siger til Søren, at der vel ikke skal spilles kort på dåbsdagen. Det havde han nu heller ikke tænkt, men nu går han i baglås og siger, at der i

hvert fald skal spilles kort. På billedet fra barnedåben ses det tydeligt, at harmonien ikke er genoprettet. Når vi børn kunne se vores mor blive ked af fars sårende ord og syntes, far var for hård ved hende, sagde hun dog altid *"Nej, det betyder ingenting. Så snart vi går i seng, er der ingen hårde ord mellem os."* At det var sådan, det var livet igennem, viser brevene fra årene før deres bryllup ganske tydeligt. Og vi var da heller aldrig i tvivl om, at det

var et lykkeligt ægteskab, at de ikke kunne undvære hinanden – og især, at far slet ikke kunne undvære mor. Når mor ikke var hjemme, forsvandt hyggen fra hjemmet, og far var ikke nem at omgås. Som han selv skriver til Jenny et halvt år, før de bliver gift *"Jeg er nok bedst, når du er her"*.

Søren kan ikke forsørge sin familie på husmandsstedet ved Tjele Langsø, selv om han supplerer den magre indkomst med at køre mælk. Efter Søren mors død i 1937, flytter de først til Aarhus og senere til Bale, hvor de i en årrække ernærer sig som fodermesterpar, før de i 1947 vender tilbage til

Bigum med en børneflokk, der er vokset til 9. Jennys far Kresten kautionerer for et lån på 10.000kr til køb af det 8 tønder land lille husmandssted Lergravsvej 33. Søren får arbejde i Bigum skov ved siden af og påtager sig også sin fars tidligere hverv som graver på Bigum kirkegård. Jenny fortsætter med hyppige sygeperioder og temmelig mange hospitalsindlæggelser, blandt andet en brækket ryg og et ødelagt knæ. Men hun styrer sin husholdning og hjælper Søren på mark, i stald og på kirkegård. Hun kommer senere til at virke som kordegn og synge i kirken samt passe menighedsrådets regnskab. Jenny formår at skabe et hyggeligt hjem og en smuk blomsterhave, selv om pengene til tider er overordentlig små. Hvis ikke der er råd til rigtig tapet, kan man jo bruge det julepapir, der har været om gaverne. Vi syntes, det var pænt og rart. Alle der kommer til Lergravsvej 33, får naturligvis straks serveret kaffe og en bid brød, som oftest nybagte boller, æblekage eller kaffekage – fuldstændig som på Bakkegården. Og som sin mor sender hun kasser til familien, primært de voksne børn, med ænder, æg, æbler og kirsebær. Lige til sin død formår hun ud af sin pension at skaffe julegaver til alle børn, meget ofte servietter og småduge, hun selv hækler. De mange børnebørn elsker hun uforbeholdent og de hende. Sorgen er stor, da hun stille sover ind i huset på Lergravsvej 33 i december 1986, 75 år gammel.

Søren havde svoret, at han ikke ville leve længere, hvis Jenny døde før ham. Så ville han tage nogle stærke smertestillende tabletter og skylle dem ned med rigelig snaps. Da det kommer til stykket, kan han dog ikke tage sit eget liv, men flytter til Odense til sin datter Karen, hvor han trods savnet af sin Jenny får nogle gode år. Inden han flytter fra Bigum i foråret 1987, sørger han dog for, at der er lagt kartofler i grøntsagsbedet til de næste ejere. Huset på Lergravsvej bliver to år senere købt af nogle af os børn og brugt til feriebolig i knap 10 år. I november 1991 kan Søren holde sin 85-års fødselsdag i Bigum forsamlingshus, den gamle husflidsskole, hvor de yngre søskende Sofus, Magda og Helga er med til at fejre ham. Han dør på Odense Sygehus i 1993 og bliver begravet ved siden af Jenny på Bigum kirkegård. Gravstedet holdes smukt i deres ånd af min bror Knud.

Ingrid Stage, født 27.11.1948.

Pensioneret studielektor, Tidligere formand for Dansk Magisterforening

Adresse: Rugkrogvej 1, 4250 Fuglebjerg

